

Ved terrorangrebene på USA den 11. september 2001 blev omkring 3.000 mennesker blev dræbt. Efter den dag er bekæmpelse af terrorisme sat højt på den politiske dagsorden - også i Danmark. I januar 2002 besluttede Folketinget at sende danske soldater til Afghanistan. Her skulle de deltage i den amerikansk ledede indsats for at bekæmpe terrornetværk. I foråret 2003 gav den danske regering sin støtte til USA's væbnede angreb på Irak, der skulle uskadeliggøre Saddam Hussein og Iraks formodede masseødelæggelsesvåben. I maj 2003 besluttede Folketinget at stille danske militære styrker til rådighed for en såkaldt multinational sikringsstyrke i Irak. Oppositionen har siden kritiseret regeringen for at have draget Danmark ind i Irak-krigen.

På de indre linjer er det danske samfund blevet inddelt på en ny måde. Det skete, da Strukturreformen trådte i kraft den 1. januar 2007. Indtil da var landet opdelt i 270 kommuner og 14 amter. Amterne var store regionale enheder, som blandt andet stod for at drive sygehuse, gymnasier og de større veje. Ved strukturreformen blev amterne nedlagt og erstattet af fem regioner. Kommunernes antal blev reduceret til 98, idet mange små kommuner blev lagt sammen.

Fremtiden for det danske velfærdssamfund præger den offentlige debat de første år af 2000-tallet. Et af problemerne er, at der bliver stadig færre danskere til at betale for den velfærd, som stadig flere skal nyde godt af. Det skyldes først og fremmest, at folk i gennemsnit lever længere. Ligesom i andre lande stiger levealderen med et par måneder hvert år, og den udvikling ventes at fortsætte. Samtidig er fødselstallet faldet, men dog ikke så meget som i mange andre lande. Der bliver derfor flere ældre i forhold til antallet af 15-64 årige. Der bliver med andre ord færre til at arbejde og sikre velfærden.

Dertil kommer, at danskerne er på arbejdsmarkedet i en stadig kortere del af deres liv. Sammenlignet med andre lande er de studerende på videregående uddannelser længere om at gøre deres uddannelser færdige. Derfor er de noget ældre, før de begynder at arbejde. Indtil slutningen af 1990'erne trak danskerne sig også tidligere tilbage fra arbejdsmarkedet - ligesom i de fleste andre europæiske lande. Derfor er mange økonomer og politikere bekymrede for, om befolkningen samlet set arbejder nok. De frygter, at der ikke bliver råd til at bevare og udvikle landets velstand og velfærd på lang sigt, og at der ikke vil være arbejdskraft nok til at gøre det.

I 2006 vedtog Folketinget på denne baggrund en velfærdsreform. Hensigten med reformen er at sikre, at der bliver råd til velfærd også for fremtidens danskere. De fleste andre vestlige lande overvejer på samme måde, hvordan man fremover skal sikre, at der er penge til den offentlige velfærd.

Danmark er et lille land, hvis eneste naturgivne rigdomme er olie og gas. Alligevel er det lykkedes at blive et af de rigeste og mest velfungerende lande i verden. Den position kan Danmark kun fastholde ved at øge og udnytte befolkningens uddannelsesniveau. Det danske erhvervsliv kan ikke konkurrere med de lavtlønnede dele af verden om at fremstille billige produkter. Men på det højteknologiske område står Danmark stærkt.

Det gælder for eksempel inden for biomedicin og alternativ energi, hvor Danmark også ser ud til at have gode muligheder i fremtiden.

TESTVERSION

Temaopslag

TESTVERSION

Danmarks geografi

Danmark samlede areal udgør kun 43.094 km². Landet er dermed et af de mindste i Europa. For eksempel er Tyskland cirka otte gange større, og Frankrig er cirka 12 gange større end Danmark.

Det danske landskab er formet af de istider, som i flere omgange helt har dækket det område, der i dag udgør Danmark. I nogle områder har isen været mere end 2 km tyk. Da isen smeltede for cirka 11.500 år siden, hævede jordbunden sig langsomt over havets overflade.

De højeste steder i Danmark ligger cirka 170 m over havets overflade. Danmark er mest dækket af frugtbar, leret og sandet jord, men enkelte steder er landskabet meget anderledes. På den østlige side af øen Møn ligger der for eksempel en næsten 130 m høj klint, Møns Klint. Også øen Bornholm, der ligger langt ude i Østersøen, adskiller sig fra det øvrige landskab. Det er det eneste sted i Danmark, hvor man kan se grundfjeldet. Oprindeligt var Danmark dækket af skov, men i dag er næsten to tredjedele af landet opdyrket.

Danmark består af én halvø (Jylland) og 406 øer. Der lever dog kun mennesker på cirka 80 af de danske øer - resten er små og ubeboede. De to største øer er Sjælland og Fyn. På grund af de mange øer har Danmark en meget lang kystlinje, nemlig 7.300 km. Danmark har kun en landegrænse, og det er til Tyskland. Nordsøen, der i Danmark også kaldes Vesterhavet, er det største af havene omkring Danmark. Nord for Sjælland og Fyn ligger Kattegat, der mod syd er forbundet med Østersøen af Lillebælt, Storebælt og Øresund. De fem nordiske lande er Danmark, Sverige, Norge, Finland og Island, herunder selvstyreområderne Færøerne, Grønland og Åland.

I dag er flere af de danske landsdele forbundet med broer. I 1935 blev den første bro over Lillebælt mellem Jylland og Fyn indviet, og i 1970 åbnede endnu en Lillebæltsbro. I 1998 blev Storebæltsbroen mellem Fyn og Sjælland indviet. I 2000 blev der med Øresundsbron skabt en fast forbindelse mellem Sjælland og nabolandet Sverige.

Danmarks største by og hovedstad er København, der ligger på den østlige del af Sjælland. Den næststørste by er Århus, som ligger på Jyllands østkyst. Odense, som ligger midt på Fyn, er landets tredjestørste by. Navnet København betyder oprindeligt "Købmændenes Havn". I 1000-tallet var byen et fiskerleje, der hed Havn. Men i 1167 byggede biskop Absalon en borg på stedet. Absalon betegnes derfor som Københavns grundlægger. Byens gode placering ved handelsruterne ind og ud af Østersøen har været vigtig op gennem historien. I dag bor cirka hver fjerde dansker i hovedstadsområdet, det vil sige selve København og de kommuner, der ligger omkring København.

Danmark er i rigsfællesskab med Grønland og Færøerne, hvilket blandt andet betyder, at der er fælles statsborgerskab i de tre lande. Grønland er verdens største ø og ligger langt mod nord - nordøst for Canada.

Det meste af Grønland er dækket af is, og de cirka 55.000 indbyggere bor langs kysten. Ca. 15.000 bor i hovedstaden Nuuk (Godthåb), som er Grønlands største by. Færøerne er en øgruppe med 18 øer, der ligger i Atlanterhavet mellem Skotland, Island og Norge. Færøerne har omkring 50.000 indbyggere. Cirka 17.000 af dem bor i hovedstaden Thorshavn, Færøernes største by.

De vigtigste råstoffer i Danmark har i de senere år været den olie og naturgas, der ligger i havbunden under den danske del af Nordsøen. Danmark har siden slutningen af 1990'erne eksporteret mere energi, end landet har importeret. Udvinningen af olie og naturgas har derfor stor betydning for den danske økonomi. Lagrene holder dog ikke evigt. I 1985 blev der vedtaget en folketingsbeslutning, der pålagde den daværende regering at planlægge fremtidig energiforsyning i Danmark uden atomkraft. Danmark søger ligesom mange andre lande efter nye, vedvarende energikilder. Der er i de seneste år især bygget mange vindmøller i landet. Danmark er i dag et af de førende lande til at udvikle vindenergi og har en stor eksport af vindmøller.

TESTVERSION

Den danske befolkning

Der bor cirka 5,4 mio. mennesker i Danmark (Grønland og Færøerne ikke medregnet). De fleste danskere lever i byer. Man kender folketallet tilbage fra midten af 1700-tallet, hvor de første rigtige folketællinger blev foretaget. Dengang levede der omkring 720.000 mennesker i landet. I 1800-tallet voksede Danmarks befolkning hurtigt. Det skyldtes blandt andet, at der blev udviklet bedre medicin og vacciner, og at befolkningen generelt fik bedre leveforhold.

Krige har gennem historien haft stor betydning for, hvor mange indbyggere Danmark har haft. Danmark mistede for eksempel et stort landområde i krigen mod Preussen (Tyskland) og Østrig i 1864. Ved en folkeafstemning i 1920 blev Sønderjylland igen dansk. Det fik Danmarks folketal til at stige med knap 150.000 indbyggere, der før havde levet under tysk styre. Der bor stadig et tysk mindretal på cirka 15.000 personer i Sønderjylland. Syd for den dansk-tyske grænse er der et dansk mindretal på ca. 50.000 personer. Både Tyskland og Danmark har på forskellige måder støttet deres nationale mindretal. I Tyskland er der for eksempel dansksprogede skoler, ligesom Sønderjylland har flere skoler, hvor elever og lærere taler tysk.

Befolkningstallet i Danmark har også ændret sig på grund af indvandring og udvandring. I anden halvdel af 1800-tallet valgte cirka 285.000 danskere at udvandre. De tog først og fremmest til USA, hvor der var bedre mulighed for at undslippe fattigdommen. Gennem historien er der også kommet udlændinge til Danmark. Cirka 8 procent af befolkningen er i dag indvandrere eller efterkommere af indvandrere og flygtninge. Det svarer til cirka 450.000 personer.

Afgørende for befolkningstallet er også fødselstallet. Fra midten af 1960'erne begyndte danskerne at få færre børn. Omkring år 1900 fik hver kvinde i gennemsnit fire børn. I midten af 1960'erne blev der kun født cirka 1,7 barn pr. kvinde. Dette skyldtes blandt andet, at stadig flere kvinder kom ud på arbejdsmarkedet. Desuden gav prævention - og fra 1973 også den fri abort - bedre muligheder for at planlægge, hvor mange børn man ville have. I midten af 1980'erne nåede fødselstallet helt ned på 1,4 barn pr. kvinde. Samtidig havde Danmark det højeste antal (provokerede) aborter i Vesteuropa.

Omkring år 2000 begyndte danskerne dog igen at få flere børn. Og da den gennemsnitlige levealder samtidig vokser, stiger det samlede befolkningstal igen. I år 2005 kunne en dansk mand forvente at blive 75,6 år gammel, mens en kvinde havde en forventet levealder på 80,2 år. Disse gennemsnitlige levealdre er høje i en global sammenhæng. Men sammenlignet med andre vesteuropæiske lande er de ret lave.

Det danske sprog

Dansk er det officielle sprog i Danmark. Næsten alle indbyggere i Danmark taler dansk. På Færøerne og i Grønland taler befolkningen henholdsvis færøsk og grønlandsk, men alle børn skal lære dansk i skolen. Siden Danmark i 1973 meldte sig ind i EF (senere EU), har dansk været et af det europæiske samarbejdes officielle sprog.

Dansk er historisk set en del af et fælles sprog, der blev talt i Norden fra cirka år 200 til cirka 1200. Herefter blev dansk et egentligt sprog med egne kendetegn. Især tysk har påvirket det danske sprogs udvikling. Men også fransk og latin har haft en - noget mindre - betydning. På grund af sprogenes fælles historie kan de fleste danskere, nordmænd og svenskere stadig forstå det meste af hinandens sprog. Selv om der i de seneste fyrrer år er kommet mange indvandrere til landet, har det danske sprog ikke forandret sig meget. I takt med at verden bliver mere international, kommer der dog flere engelske ord ind i det danske sprog. Det kan man især høre inden for IT og handel.

Dansk Sprognævn har siden 1955 fulgt udviklingen af sproget. Nævnet udarbejder *Retskrivningsordbogen*, som er den officielle danske ordbog og vejledning i at skrive korrekt dansk.

TESTVERSION

Indvandring til Danmark gennem tiderne

Den danske befolkning er forholdsvis homogen. Det vil sige, at de fleste har samme sprog, kultur og historie. Alligevel har også Danmark gennem tiderne oplevet, at mennesker fra andre lande har bosat sig permanent i landet. De er blandt andet kommet som flygtninge, i forbindelse med arbejde, eller fordi de blev gift med en dansker. Der er tale om mange hundrede års indvandring, som har sat sit præg på den danske befolkning, det danske sprog og den danske kultur.

Allerede i den tidlige middelalder i det 10.-12. århundrede trængte det slaviske folk, venderne, frem langs sydkysten af Østersøen. Enkelte slog sig ned i Danmark og oprettede egne landsbyer, for eksempel på Lolland. Da kristendommen blev indført, kom udlændinge med tilknytning til den katolske kirke til landet. Det var blandt andre biskoper fra England og Tyskland og munke fra især Frankrig. I middelalderen var det også normalt, at håndværkere rejste rundt fra land til land og fra egn til egn. De slog sig så ned, hvor der var arbejde at få. Danske håndværkere rejste til andre europæiske lande. Og håndværkere fra lande som England, Tyskland og Italien arbejdede i Danmark.

I 1500-tallet og 1600-tallet var det først og fremmest nederlændere, der dominerede indvandringen til Danmark. Da der manglede arbejdskraft i Danmark, inviterede flere af landets konger håndværkere fra Nederlandene til Danmark for at arbejde. Det gjorde først Christian 2. (1513–1523) og senere Christian 4. (1588–1648). En del nederlændere slog sig ned på Amager. Her fik de særlige økonomiske fordele og dannede deres eget samfund. I dag kan man stadig finde spor af nederlandsk byggestil og håndværk på Amager. Reformationen betød, at man generelt tog afstand fra udlændinge fra andre trosretninger end den luthersk-protestantiske. Men på grund af behovet for arbejdskraft og for nye ideer og tanker fik jøder, katolikker og franske calvinister (huguenotter) lov til at bosætte sig i Danmark i bestemte byer. I slutningen af 1600-tallet var det især indvandrere fra Skåne i Sverige, der bosatte sig i Danmark. Det var efter krigen mod Sverige i 1675-1679. Også lejesoldater fra Tyskland prægede dengang indvandringen til Danmark.

I slutningen af 1600-tallet og i 1700-tallet var franske huguenotter, jøder og tyskere de største grupper af indvandrere i Danmark. De tyske småbønder bosatte sig først og fremmest i uopdyrkede egne af Jylland, hvor de dyrkede kartofler. Huguenotterne slog sig især ned i Fredericia. De danske konger ønskede at gøre Fredericia til en førende by, og byen fik derfor særlige privilegier. Helt frem til slutningen af 1700-tallet talte det huguenottiske samfund i Danmark fransk. Det var først med grundloven i 1849, at de særlige privilegier blev ophævet, og huguenotterne blev ligestillet med danske borgere. Selv om kun rige jøder, der kunne bidrage til landets økonomi, var velkomne i 1700-tallets Danmark, kom der et stort antal fattige jøder til landet i samme periode. Hvis de fattige jøder blev opdaget, blev de enten udvist eller fik bøder. De rige jøder fik derimod tildelt særlige privilegier, og de kunne i 1766 åbne deres egen synagoge i København. Allerede i 1814 fik alle jøder adgang til statsborgerskab og dermed fulde borgerrettigheder.

Op gennem 1800-tallet fortsatte den ind- og udvandring af europæiske håndværkere, der allerede tog sin begyndelse i middelalderen. Den trafik sluttede først omkring 1. verdenskrig i 1914. I 1800-tallet var det især håndværkere fra nabolandene Tyskland, Sverige og Norge, der slog sig ned i Danmark. I slutningen af 1800-tallet kom der hvert år omkring 2.000 polakker til Danmark. De arbejdede først og fremmest som sæsonarbejdere i landbruget - især med at dyrke sukkerroer på Lolland.

I tiden omkring de to verdenskrige (1914–1918 og 1939-1945) var det især krigsflygtninge, der kom til Danmark. Den største gruppe var de knap 240.000 krigsflygtninge fra Tyskland, som kom i slutningen af eller lige efter besættelsestiden (1945). Herudover kom der omkring 23.000 krigsflygtninge fra især Sovjetunionen og de baltiske lande. I slutningen af 1940'erne var langt hovedparten af disse flygtninge dog vendt tilbage til deres hjemlande.

I de første par årtier efter 2. verdenskrig var det først og fremmest flygtninge fra de østeuropæiske lande, der kom til Danmark; ungarske flygtninge som følge af opstanden i Ungarn i 1956; tjekkoslovakker, der flygtede under den sovjetiske invasion i Tjekkoslovakiet i 1968, og polske jøder, der var tvunget til at forlade Polen på grund af en antisemitisk bølge i landet i 1969. Indvandringen i 1960'erne var dog i særlig grad præget af gæstarbejdere fra især Tyrkiet, Pakistan og det tidligere Jugoslavien. De opfyldte et stort behov for udenlandsk arbejdskraft på det danske arbejdsmarked. En stor del bosatte sig permanent i Danmark og fik senere deres familier til landet. Dét var nemlig stadig muligt trods det stop for indvandring, der blev indført i 1973.

I 1980'erne og 1990'erne var det igen flygtninge, der udgjorde tilflytningen til Danmark. Der var især tale om flygtninge fra Mellemøsten, Sri Lanka, Somalia og Balkan.

Det danske flag

Det danske nationalflag, Dannebrog, er et hvidt kors på rød baggrund. Dannebrog betyder "danernes fane" eller "rødfarvet fane". Ifølge legenden faldt Dannebrog ned fra himlen under et militært slag i Estland i 1219. I virkeligheden er flaget nok en fane, som blev brugt af de riddere, der i middelalderen drog på korstog.

Dannebrog har siden 1400-tallet været brugt som fane, når danske konger drog i krig. Op gennem 1600- og 1700-tallet var det kun myndighederne og flåden, der brugte det danske nationalflag. Men fra midten af 1800-tallet blev det populært i befolkningen at flage. I dag flager mange danskere med Dannebrog ved festlige lejligheder for eksempel en privat fødselsdag eller en officiel mærkedag. Flaget bruges også ved begravelser og bisættelser, hvor flaget kun hejses halvt op på flagstangen. Man "flager på halv stang".

På bestemte datoer skal alle offentlige myndigheder flage. Det skal de for eksempel ved kirkelige højtider, og når kongehusets medlemmer har fødselsdag. Mange virksomheder og privatpersoner markerer også disse dage ved at hejse Dannebrog. Også historiske mærkedage markeres ved at flage med Dannebrog. Det gælder for eksempel Danmarks befrielse den 5. maj og grundlovsdag den 5. juni.

TESTVERSION

Kongehuset

Det danske kongehus er verdens ældste. Det er over tusind år gammelt og kan føres tilbage til kongerne Gorm den Gamle og Harald Blåtand i anden halvdel af 900-tallet. Siden 1448 har Danmark været regeret af oldenborgerne frem til 1863 og derefter af glücksborgerne, som har samme forfædre som oldenborgerne. Dengang blev Dronningens tipoldefar Christian 9. konge ved den sidste oldenborger Frederik 7's død. Danmarks nuværende monark er Dronning Margrethe 2.

Danmark har et såkaldt konstitutionelt monarki, der fungerer inden for rammerne af grundloven og demokratiet. Dronningen har ikke nogen politisk magt. Hun blander sig ikke i det politiske liv og giver ikke udtryk for politiske holdninger. En række af Dronningens formelle opgaver er dog knyttet til det politiske liv. Hun deltager blandt andet ved Folketingets åbning den første tirsdag i oktober, og når der skal dannes regering efter et folketingsvalg. Efter rådgivning fra Folketingets partier beder hun den politiske leder, der kan samle flest mandater bag sig, om at lede forhandlingerne om at danne en ny regering. Dette kaldes derfor for dronningerunden. Dronningen underskriver regeringens love sammen med den politisk ansvarlige minister. Det sker på statsråd på Christiansborg, hvor Dronningen mødes med regeringens ministre. Dronningen er desuden vært, når Danmark modtager statsbesøg, ligesom hun repræsenterer landet ved statsbesøg i udlandet. Dronningen varetager herudover en lang række andre formelle og repræsentative opgaver i Danmark.

Dronningen og Kongehuset er et nationalt samlingspunkt. Kongehuset har en central placering i danskernes historie og er meget populært i befolkningen. Mange følger for eksempel med via tv, når Dronningen nytårsaften holder sin traditionsrige tale fra kongefamiliens hjem på Amalienborg i København.

Dronningen er gift med Prinsgemalen, Henrik. Kronprins Frederik er regentparrets ældste søn og overtager en dag tronen. Kronprins Frederik blev den 14. maj 2004 gift med Kronprinsesse Mary. Deres søn, Prins Christian, som blev født i 2005, er den næste i arvefølgen. Han vil en dag overtage tronen efter sin fader og da formentlig som Kong Christian 11.

Den danske trone nedarves. Tidligere kunne kun mandlige arvinger (prinser) blive konger. Det blev dog lavet om, da tronfølgeordenen blev ændret samtidig med grundloven i 1953. I dag står der i grundloven, at kongemagten nedarves både til mænd og kvinder. Der er dog tale om såkaldt betinget kvindelig arvefølge, da en mandlig arving altid kommer før en kvindelig. En yngre prins arver altså tronen, selv om han har en storesøster. Der er taget skridt til at skabe fuld ligestilling mellem mandlige og kvindelige arveberettigede i form af en ændring af tronfølgeordenen. Ændringen vil dog først træde i kraft efter en folkeafstemning, som tidligst vil kunne afholdes efter næste folketingsvalg.

Officielt billede af kongefamilien

Rigsfællesskabet mellem Danmark, Færøerne og Grønland

Danmark indgår i rigsfællesskab med Grønland og Færøerne. Grundloven gælder for alle tre dele af Danmarks Rige, der har Dronningen som statsoverhoved. Færøerne og Grønland vælger hver to medlemmer til Folketinget. Grønland og Færøerne har begge hjemmestyre. Det betyder, at de selv på en lang række områder vedtager deres egne love og har deres egen forvaltning. På de øvrige områder vedtager Folketinget lovene også for Grønland og Færøerne, og forvaltningen ligger hos de danske myndigheder. Dette gælder blandt andet for udenrigs- og sikkerhedspolitik, valuta- og pengepolitik samt retsvæsenet. I 2005 fik Grønland og Færøerne mulighed for hver især eller sammen at forhandle og indgå visse internationale aftaler (på rigets vegne).

Grønland

Grønland, som er verdens største ø, har været beboet i årtusinder. Fra omkring 2500 før Kristi fødsel immigrerede mindre grupper af arktiske jægerfolk i flere omgange fra Canada. Både Grønlands nord-, vest- og østkyst blev befolket, og forskellige fangerkulturer opstod. Fund af blandt andet dyreknogler viser, at de nordlige kulturer har været afhængige af moskusoksejagt, mens de sydlige kulturer har ernæret sig ved sælfangst og rensdyrjagt. Omkring 1200 efter Kristi fødsel opstod den inuitiske Thule-kultur i det nordvestlige Grønland, og Thule-kulturen bredte sig senere til Sydgrønland.

Arkæologiske fund viser, at nordboere allerede i 900-tallet bosatte sig på Grønland. I 1500- og 1600-tallet sendte den danske konge en række ekspeditioner af sted, men Grønland blev først koloniseret i 1700-tallet. Det skete, da den dansk-norske præst Hans Egede i 1720'erne rejste til øen for at omvende den grønlandske befolkning til kristendommen. I 1728 grundlagde han kolonien Godthåb, som i dag er hovedstad i Grønland (på grønlandsk: Nuuk).

Danmark blev i 1940 besat af tyskerne og indgik i 1941 en aftale med USA (der på det tidspunkt var neutralt) for at beskytte og forsyne indbyggerne i Grønland. Denne aftale gav amerikanerne lov til at oprette militære baser i Grønland. Efter 2. verdenskrig fortsatte USA med at have militære baser i Grønland efter aftale med Danmark. I begyndelsen af 1950'erne byggede amerikanerne en base i Thule i Nordgrønland, hvorved bopladsen for flere grønlandske familier blev flyttet, for at give plads til basen. Danmark og Grønland har stadig et samarbejde med USA om USA's militære base i Thule.

Indtil 1953 var Grønland en koloni under Danmark. Ved grundlovsændringen i 1953 kom Grønland under grundloven på lige fod med Danmark og Færøerne. Grønland og Danmark blev i 1978 enige om hjemmestyre for Grønland. Efter en folkeafstemning fik Grønland ved lov hjemmestyre i 1979. Hjemmestyret består af Landstinget (en folkevalgt og lovgivende forsamling) og en forvaltning, der ledes af et landsstyre (det vil sige den politiske ledelse). Landstinget har 31 medlemmer, der vælges for fire år ad gangen. Formanden for landsstyret (landsstyreformanden) vælges af Landstinget. Landstinget vedtager lovene på alle de områder, som hjemmestyret har overtaget. Det drejer sig bl.a. om følgende områder: socialvæsen, undervisning, sundhedsvæsen, skat, bolig, erhvervmæssigt fiskeri og jagt, kommunale forhold, miljø, kultur

og fritid samt infrastruktur. Grønland og Danmark har i fællesskab nedsat en kommission, der skal komme med forslag til en ny selvstyreordning for Grønland. Grønland modtager et økonomisk tilskud (bloktilskud) fra staten på over 3 mia. kr. om året, der udgør godt halvdelen hjemmestyrets udgifter. Herudover er fiskeri, især af rejer, den vigtigste indtægtskilde for det grønlandske samfund. Grønland blev som en del af kongeriget Danmark medlem af EF (nu EU) i 1973, men blev efter en folkeafstemning i Grønland meldt ud igen i 1985.

Færøerne

Færøerne blev først befolket i 600-tallet af irske munke, der bosatte sig på øerne. Munkene blev imidlertid hurtigt fortrængt af vikinger fra primært Norge, der foretog en omfattende bosættelse af Færøerne. Dermed blev Færøerne en del af det nordatlantiske kultur- og handelsfællesskab.

Færøerne har siden middelalderen hørt under den danske krone. I 1816 blev Færøerne et dansk amt. Færøerne kom under grundloven i 1849. Da Danmark i 1940 blev besat af tyskerne, blev Færøerne besat af Storbritannien.

Efter 2. verdenskrig indledtes forhandlinger om en hjemmestyreordning for Færøerne. En folkeafstemning på Færøerne viste imidlertid et meget lille flertal for uafhængighed af Danmark. Efter et nyt valg til Lagtinget blev der enighed mellem Færøerne og Danmark om hjemmestyre for Færøerne, som derfor blev i rigsfællesskab med Danmark.

Færøerne fik hjemmestyre ved lov i 1948. Hjemmestyret består af Lagtinget (en folkevalgt og lovgivende forsamling) og en forvaltning, der ledes af et landsstyre (dvs. den politiske ledelse). Lagtinget kan have op til 33 medlemmer, der vælges for fire år ad gangen. Formanden for landsstyret (lagmanden) vælges af Lagtinget. Lagtinget vedtager lovene på alle de områder, som hjemmestyret har overtaget. Det drejer sig blandt andet om følgende områder: socialvæsen, undervisning, sundhedsvæsen, skat, bolig, fiskeri, råstoffer i undergrunden, miljø, arbejdsmiljø, kommunale forhold, kultur og fritid samt infrastruktur. I 2005 blev den færøske hjemmestyreordning udvidet. Færøerne kan i dag selv beslutte at overtage alle områder, bortset fra statsforfatningen, statsborgerskab, Højesteret, udenrigs-, forsvars- og sikkerhedspolitik samt valuta- og pengepolitik. Færøerne modtager et økonomisk tilskud (bloktilskud) fra staten på over 600 mio. kr. om året. Fiskeri er den vigtigste indtægtskilde for det færøske samfund. Da Grønland og Danmark blev medlem af EF i 1973, valgte Færøerne at stå udenfor.

Island

Island er i dag en selvstændig stat og i modsætning til Grønland og Færøerne *ikke* en del af det danske rigsfællesskab. Fra 1300-tallet og frem til 1944 hørte Island under Danmark. I anden halvdel af 1800-tallet opstod der en stærk selvstændighedsbevægelse i Island. Efter systemskiftet i 1901 i Danmark fik Island hjemmestyre og var fra 1918 i "personalunion" med Danmark, dvs. at den danske konge også var konge i Island. Under 2. verdenskrig fik Islands geografiske placering midt i den nordlige del af Atlanterhavet stor betydning. Fly og skibe på vej fra USA til Europa kunne bruge øen som base. Storbritannien besatte derfor Island i 1940 for at forhindre en tysk invasion, og senere under krigen overtog USA forsvaret af det islandske område. I 1944, mens Danmark var besat af Tyskland, løsrev Island sig. Ved en folkeafstemning besluttede et næsten enigt islandsk folk at oprette republikken Island. Siden har Island været et selvstændigt land og medlem af FN og NATO. Fordi Danmark var besat af Tyskland i 1944, kunne den danske Rigsdag ikke forhindre den islandske løsrivelse, som i øvrigt fandt sted i henhold til de aftaler, der lå til grund for personalunionen i 1918. Efter den islandske løsrivelse fra Danmark har de to lande haft et venskabeligt forhold.

TESTNER

Den første danmarkshistorie

Omkring 1190 ansatte biskop Absalon en sekretær, der hed Saxo. Han fik til opgave at skrive den første samlede historie om landet. Saxo talte med folk fra ind- og udland og skrev deres fortællinger ned. Han læste også alle de gamle tekster på biblioteket ved domkirken i Lund.

Biskop Absalon døde, før bogen nåede at blive færdig. Men Saxo arbejdede videre på sit værk *Gesta Danorum* (Danernes Bedrifter), som han skrev på latin. Formålet med bogen var at vise, at Danmarks historie gik helt tilbage til de gamle romere. På den måde ville de danske konger fremstå som lige så vigtige som de franske konger og de tyske kejsere. Der var altså et klart politisk formål med Saxos værk.

Saxo skrev om den nordiske mytologi og om, hvordan kristendommen var kommet til Danmark. Mange personer fra danmarkshistorien er med i Saxos bog - både virkelige og mytologiske personer. En af dem er Amled, som ifølge sagnet var prins af Jylland. Historien om Amled inspirerede omkring år 1600 den engelske digter William Shakespeare til dramaet om Prins Hamlet.

I middelalderen blev bøger kopieret med håndskrift af munke på klostrene. Først da man begyndte at trykke bøger i 1500-tallet, blev Saxos bog kendt i hele Europa. Allerede i middelalderen blev det dog et vigtigt værk i Danmark. Mange har siden brugt *Gesta Danorum* til at beskrive Danmarks tidlige historie. Hans romantiske beskrivelse af danskerne som en særlig stamme med en lang historie var blandt andet populær i 1800-tallet, hvor nationalismen i Danmark var stærk. Men meget af Saxos værk bygger på usikre kilder eller er helt opdigtet.

Kulturkanon 2006

I 2006 udgav Kulturministeriet Kulturkanon 2006. Denne kanon samler markante og fremtrædende værker og personer inden for dansk kunst og kultur. Der blev nedsat otte kanonudvalg, som inden for hvert sit område skulle lave en kanonliste over betydningsfulde værker. Resultatet blev otte kanonlister, én for hvert af følgende områder: arkitektur, billedkunst, design og kunsthåndværk, film, litteratur, musik, scenekunst og børnekultur.

I følgende temabokse om dansk kunst og kultur bygger på Kulturkanon 2006. Formålet er ikke at give en præcis gengivelse af alle værker og kunstnere, som Kulturkanon 2006 nævner, men derimod at bruge Kulturkanon 2006 som grundlag for en beskrivelse af dansk kultur- og kunsthistorie.

Dansk litteratur

Den ældste litteratur på dansk grund er skrevet på oldnordisk med runer. Ordet "runer" betyder "hemmeligheder", og runerne blev ofte tillagt magisk kraft. Runerne blev oprindeligt ridset ind på løse genstande, men senere blev de hugget ind i sten. Den mest kendte danske runeindskrift findes på Jellingestenen. Runeskriften spredte sig fra Danmark til Norge og Sverige, hvor den visse steder har været anvendt længe efter, at de latinske bogstaver blev indført.

En stor del af den tidlige danske litteratur var skrevet på latin. Det gælder for eksempel Saxos danmarkshistorie *Gesta Danorum*. De første folkeviser blev dog allerede i 1500-tallet skrevet ned på dansk. Indtil da var den danske folkevisetradition blevet holdt i live ved mundtlig overlevering. Folkevisernes vers blev sunget til musik af en forsanger, mens publikum sang omkvædet. Disse lange fortællinger handlede ofte om riddere og andre fra adelsmiljøet.

Efter middelalderen og frem til 1800 findes dansk digtning i en række stilarter. En kendt digter fra slutningen af denne periode er Johannes Ewald (1743-81). Han skrev blandt andet det patriotiske syngespil *Fiskerne*. Herfra stammer den danske kongesang *Kong Kristian stod ved højen Mast*. Af andre markante værker kan nævnes kongedatterens Leonora Christinas (1621-98) skildring af sit fængselsophold i Blåtårn, *Jammers Minde*. Skildringen blev nedskrevet i årene 1673-74, men først udgivet i 1869.

1700-tallets mest fremtrædende danske dramatiker var Ludvig Holberg (1684-1754). Han skrev en lang række komedier, som gjorde grin med det finere borgerskab. De fleste af disse komedier blev opført på Det Kongelige Teater. En af de bedst kendte komedier er *Jeppe på Bjerget*, hvor en bonde bliver bildt ind, at han er herremand - for en dag. Holberg blev født i Bergen i Norge, der dengang hørte til Danmark. Som voksen levede han i København, hvor han var professor på universitetet. Han skrev lærebøger om historie og statsforhold, og hans roman *Niels Klim*, der udkom på latin, blev en stor europæisk succes. Holberg var den vigtigste repræsentant i Danmark for oplysningsfilosofien, der dyrkede fornuft og samfundskritik. Den trivedes især i Frankrig, hvorfra Holberg hentede megen inspiration til sit store forfatterskab.

Dansk litteratur fra 1800 til i dag omfatter flere store forfattere og fortællere. En af de mest kendte er H.C. Andersen, der blev født i Odense i 1805. Han digtede eventyr, som nu har glædet både børn og voksne i Danmark og resten af verden gennem to århundreder. H.C. Andersens eventyr er oversat til mere end 125 sprog. Hans historier om blandt andet *Den lille Havfrue*, *Den grimme Ælling* og *Hyrindinden og Skorstensfejeren* er blandt de mest læste. Selv om H.C. Andersen er bedst kendt for sine eventyr, skrev han også romaner og digte. H.C. Andersen døde i 1875.

Adam Oehlenschläger (1779-1850) var digter og blev kaldt Nordens Digterkonge. I 1802 skrev han digtet *Guldhornene*, som handler om fundet af to guldhorn fra oldtiden, som siden blev stjålet og smeltet om. Det var også Oehlenschläger, som i 1819 skrev digtet *Der er et yndigt land*, som er Danmarks nationalsang.

Steen Steensen Blicher (1782-1848) skrev romaner og noveller. Blicher var en af de første danske forfattere, som skrev fiktion på den måde. Han er især kendt for *Brudstykker af en Landsbydegns Dagbog* fra 1824, hvor hovedpersonen beskriver sin udvikling og sine oplevelser i dagbogsform.

Den sidste del af 1800-tallet var præget af en markant nyskabelse inden for romangenren. Kulturkanon 2006 fremhæver blandt andet J.P. Jacobsens (1847-1885) *Fru Marie Grubbe*, Herman Bangs (1857-1912) *Ved Vejen* og Henrik Pontoppidans (1857-1943) *Lykke Per*.

I 1900-tallets danske litteraturhistorie er de vigtigste forfatternavne Johannes V. Jensen (1873-1950) og Karen Blixen (1885-1962). Johannes V. Jensen skrev digte og romaner, hvoraf den bedst kendte er *Kongens Fald* fra 1901 - en historisk roman om Christian 2. i 1500-tallets Danmark. I 1944 fik Johannes V. Jensen Nobelprisen i litteratur. Karen Blixens bedst kendte roman er *Den afrikanske farm* fra 1937. Den handler om hendes oplevelser i Kenya, hvor hun ejede en kaffefarm i de første årtier af 1900-tallet. Blixen skrev også mange noveller, som har gjort hende kendt i hele verden.

Blandt nyere forfattere kan blandt andre roman- og novelleforfatteren Klaus Rifbjerg (f. 1931) fremhæves. Rifbjerg debuterede i 1956 med novellesamlingen *Under vejr med mig selv* og udgav i 1958 romanen *Den kroniske uskyld*, som er et af hans mest kendte værker. Også forfatteren og lyrikeren Inger Christensen er en fremtrædende skikkelse i det 20. århundredes danske litteratur. Hendes produktion omfatter både prosaværker og lyrik.

Dansk scenekunst

Billede af Det Kongelige Teater med følgende undertekst:

Det Kongelige Teater (opført 1874). Det første egentlige teater, hvor man opførte skuespil på dansk, var et teater i Lille Grønnegade i København. Teateret åbnede i 1722 og brændte i 1728. Under navnet Den Kongelige Danske Skueplads genåbnede det i 1748 på Kongens Nytorv, hvor den danske nationalscene, Det Kongelige Teater, stadig ligger i en bygning fra starten af 1870'erne.

Scenekunsten omfatter en række forskellige genrer; skuespil, ballet, revy og koncerter. Også skuespil, der opføres for eksempel på gaden og uden for en traditionel teaterscene, betegnes som scenekunst. Fælles for scenekunsten er, at den opføres her og nu foran et publikum. Og som det er tilfældet med andre kunstarter, har også den danske scenekunst været inspireret af udlandet, ligesom den har slået igennem internationalt.

I Kulturkanon 2006 fremhæves blandt andre følgende eksempler på dansk scenekunst, der har – og har haft – særlig betydning for det danske kulturliv:

Jeppe på Bjerget blev skrevet af Ludvig Holberg i 1722. Skuespillet er en komedie og blev opført første gang i slutningen af 1722 på den første Danske Skueplads i Lille Grønnegade.

Adam Oechsenschläger var inspireret af de arabiske fortællinger i *1001 nats eventyr*, da han i 1805 skrev skuespillet *Aladdin eller den forunderlige lampe*. Skuespillet blev første gang opført på Det Kongelige Teater i 1839 og handler om den unge Aladdin, der ved hjælp af en tryllering og den forunderlige lampe bliver sultan over Persien.

Koreografen August Bournonvilles *Sylfiden* er en af de mest kendte danske balletter. Bournonville skabte *Sylfiden* efter en fransk ballet – men med sin egen personlige fortolkning og med ny musik af Herman Severin Løvenskjold. Balletten blev opført første gang på Det Kongelige Teater i 1832, men den danses stadig i dag på både danske og udenlandske scener. *Sylfiden* handler om en ung skotsk mand, James, der på sin bryllupsdag løber bort med en sylfide.

Henri Nathansens skuespil *Indenfor Murene* handler om den unge jødiske pige Esther Levin og den unge ikke-jødiske Jørgen Herming, der forelsker sig i hinanden. Deres forhold giver problemer, fordi de har forskellige kulturelle baggrunde. Siden skuespillet blev opført første gang i 1912, er det blevet spillet over 500 gange alene på Det Kongelige Teater.

I januar 1939 – otte måneder før 2. verdenskrig startede – havde Kjeld Abells skuespil *Anna Sophie Hedvig* premiere på Det Kongelige Teater. Skuespillet handler om lærerinden Anna Sophie Hedvig, der under et besøg hos nogle slægtninge i København fortæller, at hun har slået den onde skolebestyrerinde fru Møller

ihjel, fordi skolebestyrerinden tyranniserede hende. *Anna Sophie Hedvig* er et politisk skuespil, hvor Kjeld Abell indirekte kritiserede Danmarks passivitet over for den fremherskende fascisme i Europa.

Også revy er en scenekunst med stor bredde og kan indeholde både komiske, satiriske og politiske budskaber. I Kulturkanon 2006 nævnes følgende revynumre, der tilsammen viser denne bredde: *Man binder os på mund og hånd*, der blev skrevet af Poul Henningsen og sunget af Liva Weel i 1940, *Skolekammerater*, der blev spillet af Dirch Passer og Kjeld Petersen i 1956, *Brev til Bulganin*, der blev fremført af Oswald Helmuth i 1957 og *Fingenummeret*, der blev spillet af Dirch Passer i 1974. Mange revynumre har en gyldighed, der rækker langt frem i tiden. For eksempel lavede rap-gruppen *Outlandish* i 2004 en nyindspilning af Poul Henningsens *Man binder os på mund og hånd*.

I Harald Landers klassiske ballet *Etudes* er det selve dansen, som er i centrum, og den har ikke en egentlig handling. Balletten blev opført første gang på Det Kongelige Teater i 1948 og blev efterfølgende i 1952 sat op på Pariseroperaen. *Etudes* er i dag blevet til en international balletklassiker, der opføres i St. Petersborg, Tokyo, Sydney, Paris, New York og Beijing.

Koreografen Flemming Flindt har også med sine balletter været med til at give dansk ballet anseelse i udlandet. For eksempel blev Flindts ballet *Enetimen*, der var skabt til og blev vist på dansk tv i 1963, opført på Opera Comique i Paris og på Det Kongelige Teater i 1964.

Endelig kan punkgruppen *Sort Sols* koncerter i en nedlagt pornobiograf Carlton i 1987 og i en nedlagt fabrik *Wurst* i 1988 nævnes som eksempler på de mange forskellige udtryksformer og budskaber, som dansk scenekunst rummer.

Dansk billedkunst: kunstmalere og billedhuggere

Danmark har en lang tradition for maler- og skulpturkunst. Af fremtrædende værker fra før 1800-tallet peger Kulturkanon 2006 på oldtidens *Solvognen* (ca. 1300 f.kr.), Unionsmesterens kalkmalerier fra middelalderen (ca. 1400), Brüggermanns *Bordesholm Alteret*, som nu er opstillet i Slesvig Domkirke (1521), og Salys statue af Frederik 5. (1771), der den dag i dag står på Amalienborg Slotsplads.

Første halvdel af 1800-tallet kaldes guldalderen, for det var en periode, hvor dansk kultur blomstrede. Under stærk påvirkning af den romantiske bølge i Tyskland opstod der en ny måde at beskrive den danske historie og nationale identitet på - i malerier, digte og musik. Mange af 1800-tallets kunstnere var nationalromantikere. De malede eller digtede om det danske sprog, landskabet eller danmarkshistorien. Italiens hovedstad, Rom, var kunstnerens foretrukne rejsemål. Hertil tog de på "dannelsesrejser" for at få inspiration og møde andre kunstnere.

Bertel Thorvaldsen (1770-1844) er danmarkshistoriens bedst kendte billedhugger. I 1797 rejste han til Italien og levede flere år i Rom. Her skabte han mange skulpturer, hvoraf nogle er opstillet i Peterskirken. Flere af hans værker var inspireret af det gamle Grækenland og Romerriget. I 1838 vendte Thorvaldsen tilbage til Danmark. Hans skulpturer fik deres eget museum, Thorvaldsens Museum, der ligger i København.

Inden for malerkunsten er C.W. Eckersberg (1783-1853) og Christen Købke (1810-48) nogle af de vigtigste kunstnere fra guldalderen. Eckersberg var samtidig med Thorvaldsen på studieophold i Rom i 1813-16. Han malede mange motiver fra landskabet omkring Rom og også et portræt af Thorvaldsen. Købke malede mange motiver fra København og levede også i Rom i en periode. I tiden herefter har kunstmalere som Vilhelm Hammershøj (1864-1916), L.A. Ring (1854-1933) og J.F. Willumsen (1863-1958) præget dansk billedkunst. Alle tre har frembragt værker, der i Kulturkanon 2006 fremhæves som betydningsfulde for den danske billedkunst.

Det gælder også værket *Stalingrad*, der er malet af Asger Jorn (1914 – 1973). I nyere tid er Asger Jorn en af de mere fremtrædende danske kunstmalere. Han var med til at stifte den internationale kunstnergruppe Cobra, der fik sit navn fra Copenhagen, Bruxelles og Amsterdam, og som eksisterede fra 1948 til 1951. Asger Jorn boede i udlandet fra 1953 og frem til sin død i 1973. Astrid Noack (1888-1954) fremhæves i Kulturkanon 2006 som en af det 20. århundredes fremtrædende billedhuggere. I hendes enkle skulpturer finder man inspiration fra både græsk, romansk og gotisk skulptur.

Billede af Carl Nielsen med følgende undertekst:

Musikken blev i første del af guldalderen præget af indvandrede tyske komponister. C.E.F. Weyse (1774-1842) kom som ung fra Altona og blev uddannet i København. Han huskes især for sin musik til B.S. Ingemanns *Morgen- og Aftensange*. Efter 1840 var musikscenen præget af danskfødte komponister. Blandt dem fik Niels W. Gade (1817-1890) størst betydning. Efter 1900 mødte den romantiske musiks harmonier modstand - fra blandt andre Carl Nielsen (1865-1931). Han blev med sine operaer, symfonier, kammermusik og sange den mest fremtrædende danske komponist nogensinde.

I dag spiller også populærmusikken en stor rolle. Kulturkanon 2006 peger på blandt andet Savage Rose, Gasolin, C. V. Jørgensen og TV2 som fremtrædende repræsentanter for dansk populærmusik. De har alle haft stor indflydelse og har frembragt sange, der i dag opfattes som klassikere inden for populærmusikken. Kulturkanon 2006 fremhæver blandt andre Savage Roses album *The Savage Rose* (1968), Gasolins *Live Sådan* (1976), C. V. Jørgensens *Tidens tern* (1980) og TV2's *Nærmest Lykkelig* (1988).

TESTVERSION

Arkitektur og design

Dansk arkitektur og design har i århundreder hentet inspiration i andre lande, ligesom danske arkitekter og designere er slået igennem i udlandet og har sat deres præg dér. Den danske arkitekt Jørn Utzons operahus i Sydney, Australien, er et godt eksempel på, at Danmark og omverdenen har påvirket hinanden og udvekslet ideer. Det samme er Glorup Herregård på Fyn, der blev tegnet af den franskfødte arkitekt Nicolas Henri Jardin i 1700-tallet. Både bygninger, byplanlægning og design er fysiske udtryk for, hvordan politik, kultur, holdninger og livsstile forandrer sig igennem historien.

Ifølge Kulturkanonen 2006 er nogle af de væsentlige danske bygningsværker, arkitekter og designere følgende:

Frederiksstaden er et byområde i det indre København, hvor blandt andet kongefamiliens slot Amalienborg ligger. Byplanen for Frederiksstaden blev tegnet af arkitekt Nicolai Eigtved, og området blev påbegyndt opført i midten af 1700-tallet.

Domkirken Vor Frue Kirke er tegnet af arkitekt Christian Frederik Hansen og blev opført i København i årene 1811-1829. På den tid var arkitektur og kunst domineret af den romantiske klassicisme. Klassicismen dyrkede antikken, det vil sige den græske og romerske oldtid. Derfor har dele af domkirken form som et romersk tempel, mens indgangen er formet som en græsk tempelfront.

[Billede af Vor Frue Kirke]

Aarhus Universitet blev tegnet af arkitekterne Kay Fisker, C.F. Møller, Poul Stegmann og C. Th. Sørensen. Opførelsen af universitetet startede i 1931, og stilen er funktionalisme. Ideen bag universitetet var at skabe en akademisk landsby præget af åbenhed og balance. I universitetsparken ligger de bygninger, der huser de enkelte institutter: jura, historie, musik, statskundskab osv. Men parken rummer også kollegier, en sø og vandløb.

Et af de mest kendte bygningsværker, der er tegnet af en dansk arkitekt, er opført uden for Danmark. Det er operahuset i Sydney (1957), som er tegnet af den danske arkitekt Jørn Utzon i en stil, der kaldes nordisk modernisme.

Ligesom arkitektur udtrykker design en særlig kultur- og kunstopfattelse på forskellige tidspunkter i historien. Men design skal også være funktionelt: det skal kunne bruges, og det skal kunne holde. Design omfatter alt fra knive og gaffler til vejskilte, møbler, plakater, tog og vindmøller. Mennesker er omgivet af så meget design i hverdagen, at man sjældent tænker på, hvem der egentlig har designet den stol, man sidder på. Men nogle danske designeres arbejde er så specielt og af så høj kvalitet, at det stadig produceres og sælges 50-60 år efter, det blev designet. En del danske designeres arbejde har også opnået international anerkendelse.

Knud Valdemar Engelhardt (1882-1932) er en af de danske designere, der har haft stor betydning for eftertidens design. De metoder, han udviklede, bruges stadig i dag af industrielle designere. Engelhardts arbejde omfattede arkitektur, bogtrykkerkunst, vejskilte, Københavns sporvogne, plakatsøjler, plakater, kilometersten, bestik m.m.

Poul Henningsen eller blot PH (1894-1967) var et alsidigt talent. Han var arkitekt, revyforfatter, samfundsdebattør, filmproducent - og designede også lamper. Et af hans bedst kendte produkter er PH-lampen, der blev designet i 1925. Det specielle ved PH lampen er, at den har tre skærme. Alene i 1920'erne blev der produceret mere end 100 forskellige typer PH lamper, og der udvikles stadig nye.

[Billede af en PH-lampe]

TESTVERSION

[Billeder fra EM i fodbold 1992 og VM i håndbold i 1997 med følgende undertekst:]

Også i Danmark udgør sport en stor del af fritidslivet. Det gælder især fodbold og håndbold, hvor Danmark har oplevet at vinde større internationale mesterskaber. I 1992 vandt det danske herrelandshold guld i Europamesterskabet i fodbold, og i 1997 vandt kvindelandsholdet guld i Verdensmesterskabet i håndbold.

TESTVERSION

Dansk film

En række danskere er i tidens løb blevet internationalt berømte som filmskuespillere og -instruktører. Omkring år 1900 begyndte fotografen Peter Elfelt at optage film i Danmark. Det var reportager om samfundet. I 1906 blev Nordisk Film grundlagt af biografejereren Ole Olsen. Herefter voksede den danske filmindustri hurtigt.

Den smukke Asta Nielsen (1881-1972) blev Danmarks første filmstjerne. Hun fik stor succes med roller i stumfilm og indspillede mange film i Tyskland i første halvdel af 1900-tallet.

Carl Th. Dreyer (1889-1968) er en af den danske filmhistories mest anerkendte instruktører. Hans film var tekniske og æstetiske mesterværker. Film som *Vredens Dag* fra 1943 og den franske *La Passion de Jeanne d'Arc* fra 1928 har sikret Dreyer berømmelse. Verdenskendt er ligeledes *Ordet* fra 1955, der er en filmatisering af et skuespil af Kaj Munk fra 1932.

Af markante film op til 1970 kan der desuden peges på blandt andet Astrid og Bjarne Henning-Jensens *Titte menneskebarn*, Johan Jacobsens *Soldaten og Jenny* (1947) og Henning Cansens *Sult* (1966).

Fra cirka 1950 til 1975 blev der indspillet utallige danske folkekomedier. Det var morsomme film med kendte skuespillere i rollerne som almindelige danskere. Erik Balling (1924-2005) fik som instruktør stor succes med filmserien *Olsen-banden* om en fiktiv dansk forbryderbande. I perioden 1968-81 blev det til i alt 13 film om Olsen-banden. Også på tv var Erik Balling en populær instruktør. Han instruerede blandt andet serien *Matador*, der handler om det danske samfund og danskerne i 1930'erne og 1940'erne. Seriens 24 afsnit blev første gang vist i fjernsynet i 1978-82, og det er den mest sete tv-serie i Danmark nogensinde. Manuskriptet blev skrevet af blandt andre forfatteren Lise Nørgaard.

Fra tiden 1970-1990 fremhæver Kulturkanon 2006 blandt andet Jannik Hastrups og Flemming Quist Møllers børnefilm *Bennys Badekar* (1974) og Nils Malmros's *Kundskabens Træ* (1981).

I 1990'erne fik dansk film stor international opmærksomhed. En af årsagerne var Dogme 95-manifestet, som Lars von Trier i 1995 skrev sammen med tre andre instruktører. Det var en opfordring til at lave enkle film med fokus på den gode historie frem for tekniske effekter. Dogme 95 blev meget populært, og flere dogmefilm blev store succeser både blandt publikum og kritikere i Danmark og udlandet. Thomas Vinterbergs *Festen* vandt juryens specialpris på filmfestivalen i Cannes i 1998. Året efter modtog Søren Kragh-Jacobsen *Sølvbjørnen* ved filmfestivalen i Berlin for dogmefilmen *Mifunes Sidste Sang*.

Også instruktørerne Gabriel Axel og Bille August har modtaget international anerkendelse. Gabriel Axel vandt som den første danske instruktør en Oscar for filmatiseringen af Karen Blixens novelle *Babettes Gæstebud* i

1987. August vandt både en Oscar og De Gyldne Palmer for filmen *Pelle Erobreren*. Den er baseret på en roman fra begyndelsen af 1900-tallet af forfatteren Martin Andersen Nexø.

TESTVERSION

Danske videnskabsmænd

Dansk videnskab op gennem historien

Flere danske videnskabsmænd har i tidens løb været med til at præge den internationale videnskabelige udvikling. En af de første var Tycho Brahe (1546-1601), en skånsk adelsmand, som i 1559 kom til København for at studere på universitetet. Han var en matematisk begavelse og konstruerede astronomiske redskaber til at observere stjernerne med. En af Tycho Brahes store bedrifter var at opdage en ny stjerne i stjernebilledet Cassiopeia.

Niels Steensen (1636-86) var en anden stor dansk videnskabsmand. Ligesom Tycho Brahe anerkendte han ikke de traditionelle forklaringer, men lagde vægt på sine egne observationer. Niels Steensen var uddannet læge og rejste til Nederlandene, hvor han gjorde store opdagelser inden for anatomi. Blandt andet var han den første til at vise, at hjertet er en muskel.

Astronomen og fysikeren Ole Rømer (1644-1710) gjorde en stor videnskabelig opdagelse, da han i 1676 fandt ud af, at man kunne måle lysets hastighed ved at observere planeten Jupiters måner. Senere beskrev han nye metoder til at måle vægt og afstand. Han indførte også en ny kalender i Danmark.

100 år senere begyndte Hans Christian Ørsted (1777-1851) at studere fysik. I 1820 opdagede H.C. Ørsted, at elektrisk strøm fremkalder magnetisme, den såkaldte elektromagnetisme. Denne opdagelse lagde grunden til den teknologiske brug af elektricitet, som senere fik stor betydning.

Inden for det humanvidenskabelige område fik Rasmus Christian Rask (1787 – 1832) stor anerkendelse for sin sprogforskning. Han tog blandt andet på sprogrejse til Island og udgav den første islandske grammatik. Og i 1816 tog han på en forskningsrejse, der varede 6½ år, hvor han gennem Rusland rejste til Indien for at studere og sammenligne sprog. Rasmus Rask skrev adskillige forskningsværker om de 55 sprog, som han havde et godt kendskab til.

Danmark har også markeret sig internationalt inden for filosofien. Det skyldes først og fremmest filosofen Søren Kierkegaard (1813-1855). Selv om Søren Kierkegaard kun blev 42 år gammel, nåede han at skrive en række betydningsfulde tekster. Værket *Enten – Eller* fra 1843 er et af hans vigtigste. Søren Kierkegaards filosofiske arbejde var koncentreret om eksistentielle spørgsmål – det vil sige spørgsmål om det at være menneske og meningen med livet.

Dansk videnskab i det 20. århundrede

I det 20. århundrede har den danske fysiker Niels Bohr (1885-1962) opnået international berømmelse. Som ung opstillede han en model for atomers opbygning. Den fik han i 1922 Nobelprisen for. Hans vigtigste videnskabelige opdagelse var dog inden for den såkaldte kvantemekanik, hvor Bohr arbejdede sammen med førende internationale forskere. Niels Bohr deltog aktivt i den politiske debat om atomenergi og atomvåben, som hans forskning havde gjort det muligt at udvikle.

I 1997 modtog en anden dansk videnskabsmand Nobelprisen. Lægen og fysiologen Jens Christian Skou (1918) modtog Nobelprisen i kemi. Jens Christian Skou blev i 1986 æresdoktor ved Københavns Universitet.

Inden for fysikken har Lene Vestergaard Hau (1959) i de senere år markeret sig internationalt. Lene Vestergaard Hau blev for alvor kendt i offentligheden, da hun i 1999 nedsatte lysets udbredelseshastighed. I 2001 formåede hun at bremse en lysimpuls fuldstændigt. Lene Vestergaard Hau er i dag professor ved Harvard University i USA.

Forskning og innovation er i dag en hovedindsats for at sikre dansk velfærd fremover. Dansk forskning foregår i vid udstrækning ved de danske universiteter, men der forskes også på for eksempel universitetshospitaler, store museer, biblioteker og arkiver. Der findes endvidere en række forskningsråd, som yder støtte til forskernes arbejde. Herudover foregår meget forskning i det private erhvervsliv. Specielt inden for det biovidenskabelige område er Danmark kendt for sin forskning. Derfor fra samfundets side iværksat en række initiativer, som støtter det forskningsmæssige samarbejde mellem offentlige forskningsinstitutioner og private virksomheder.

TEST
ZVER
STON

Mediernes Danmark

De første moderne danske aviser udkom i 1700-tallet. *Berlingske Tidende*, som stadig eksisterer, udkom første gang i 1749. I begyndelsen bragte aviserne mest informationer fra staten samt nyheder og annoncer fra de handlende. Indtil enevælden blev afskaffet i midten af 1800-tallet, var der censur på aviser i Danmark. Det betød, at staten bestemte, hvad aviserne kunne skrive.

Efter grundloven i 1849 voksede den frie presse hurtigt. Mange nye aviser opstod, og de fleste aviser begyndte at udkomme hver dag i stedet for én gang om ugen. I anden halvdel af 1800-tallet blev aviserne politiske - de skrev ud fra hver deres politiske holdning. I begyndelsen af 1900-tallet var de fire største partier Venstre, Højre (fra 1915 Det Konservative Folkeparti), Socialdemokratiet og Det Radikale Venstre. De havde hver en avis i alle større danske byer. Man kalder det for firebladssystemet.

En af de betydeligste journalister og avisredaktører på daværende tidspunkt var Henrik Cavling (1858 – 1933). Fra 1886 var han fast medarbejder på avisen *Politiken*, hvor han senere blev hovedredaktør. I 1944 indstiftede Dansk Journalistforbund Cavling-prisen til minde om Henrik Cavling.

I 1925 blev Statsradiofonien grundlagt. Det var den første danske radiostation, som sendte programmer med klassisk musik, teater og almen kultur. Statsradiofonien blev finansieret via en årlig afgift, licensen. Alle borgere, der ejede en radio, skulle betale licens.

I 1951 begyndte Statsradiofonien også at udsende tv-programmer. Og i 1959 skiftede Statsradiofonien navn til Danmarks Radio (DR). DR havde monopol, det vil sige eneret til at sende dansk tv. Monopolet blev brudt i 1986. Fra da af blev det muligt for virksomheder og foreninger at sende lokal-tv, for eksempel til indbyggerne i en bestemt by. I 1988 begyndte den kommercielle station TV2 at sende til hele Danmark. DR er en selvejende offentlig institution og er som nævnt licensfinansieret. TV2 er et aktieselskab ejet af staten og er primært finansieret af reklamer. Efter 1990 er antallet af radio- og tv-kanaler i Danmark vokset betydeligt. Kabel- og satellit-tv med mange udenlandske kanaler er også blevet mere udbredt.

Siden 2000 er der sket en ny udvikling inden for de danske medier. Aviser, som tidligere kun udkom på tryk, udsender nu også nyheder m.v. via radio, lokal-tv og internet. I dag bruger de fleste medier i stigende grad internettet til at kommunikere direkte med borgerne. Endvidere udkommer der også i dag en række gratisaviser, der er annoncefinansierede. Det samlede resultat er, at mediebilledet i dag er langt mere mangfoldigt og uoverskueligt end tidligere.

Kristendommens indførelse

I det danske område dyrkede indbyggerne i tidligere tider en nordisk religion, der kaldes asatro. Det betyder troen på aseme (guderne). Hovedguden i denne religion var Odin. Han beskrives som regel som en gammel enøjet mand med to ravne. Blandt de andre guder i den nordiske mytologi kan nævnes frugtbarhedsguden Frej og torden- og krigsguden Thor, der kørte hen over himlen med sin vogn.

Mange gudenavne fra den nordiske mytologi lever videre i det danske sprog, for eksempel i ugedagene. Onsdag kommer af Odin, torsdag af Thor og fredag af Frej. Også mange stednavne har rødder i mytologien. Det gælder for eksempel Odense. Den fynske bys navn kommer af "Odins vi", der betyder Odins helligdom.

Kristendommen kom til landet i vikingetiden. Den tyske missionær Ansgar byggede i midten af 800-tallet kirker i Hedeby og Ribe. Men kristendommen slog først for alvor igennem i Danmark, da Harald Blåtand blev døbt i 965. Ifølge overleveringen lod han sig døbe som kristen, efter at en tysk præst ved navn Poppo havde "båret jernbyrd" for ham. At bære jernbyrd var i middelalderen en form for bevisførelse i retssager. Det betød, at en person skulle bære et stykke glødende jern i sine hænder. Hvis der ikke kom brandsår på huden, havde den anklagede bevist sin uskyld. Poppo havde båret jernbyrd for at bevise kristendommens sandhed.

Kristendommen afløste dog ikke den nordiske religion med det samme. På den tid var det kun samfundets elite, der lod sig omvende til kristendommen. Den jævne befolkning dyrkede stadig asatroens guder og ritualer. De første 100 år efter Harald Blåtands dåb var kristendommen i Danmark underlagt ærkebiskoppen i Hamburg-Bremen. I 1000-tallet opstod en selvstændig dansk kirke, der bestod af otte stifter, det vil sige kirkelige områder med en biskop som øverste leder. De otte stifter var Slesvig, Ribe, Århus, Viborg, Vendsyssel, Odense, Roskilde og Lund i Sydsverige, der på det tidspunkt var en del af Danmark. I 1103 fik Lund sin egen ærkebiskop med hele Norden under sig. Norden blev dermed et selvstændigt religiøst område som en del af den katolske kirke og direkte under paven i Rom. I forbindelse med reformationen i 1536 rev den danske kirke sig løs fra pavekirken. Siden da har den danske folkekirke været protestantisk (evangelisk-luthersk).

Kirke og religion i Danmark

Der er religionsfrihed i Danmark. Den sikrer, at borgerne har ret til at forene sig i trossamfund for at dyrke deres tro på den måde, de ønsker. Religionsfriheden blev indført med Grundloven af 1849 som en af de grundlæggende frihedsrettigheder i det nye demokrati. Tidligere tiders trostvang blev dermed endeligt afskaffet.

Religionsfriheden indebærer, at den enkelte borger kan dyrke den religion, han eller hun ønsker. Og alle kan frit skifte religion. Man behøver heller ikke bekende sig til nogen religion. Alle borgere i Danmark har de samme borgerlige og politiske rettigheder, uanset om de har den ene, den anden eller slet ingen religiøs tro. Danmarks monark (dronningen) er som den eneste person ikke omfattet af religionsfriheden. Grundloven fastslår, at monarken *skal* tilhøre den evangelisk-lutherske kirke, det vil sige den danske folkekirke.

Den evangelisk-lutherske kirke er den danske folkekirke og understøttes af staten. Staten yder tilskud til folkekirken, og staten opkræver den særlige kirkeskat. Kirkeskatten er en slags medlemskontingent til folkekirken. Det er derfor kun medlemmer af folkekirken, som skal betale kirkeskat.

Den danske folkekirke og kristendommen har sat sig mange spor i det danske samfund. Over alt i landet står kirker som tydelige symboler på kristendommens lange historie i Danmark. Kristendommen har været med til at påvirke udviklingen af det danske samfund. Kirkelige fest- og helligdage markeres fortsat i løbet af året. Og den danske folkekirke varetager på statens vegne en række opgaver - for eksempel at registrere fødsler, navngivning og dødsfald. Det har kirken gjort i flere hundrede år.

Folkekirken har altså tætte bånd til staten og har en særlig position sammenlignet med andre trossamfund. Men staten blander sig ikke i kirkens indre liv. Folketinget vedtager de love, som fastlægger rammerne for folkekirken. Men politikere har i øvrigt ingen indflydelse på, hvordan kirken udfylder disse rammer.

Det er et af den danske folkekirkes kendetegn, at ingen kan udtale sig på kirkens vegne. Folkekirken har ingen officiel talsmand. Den deltager heller ikke som folkekirke i den politiske debat. De fleste danskere betragter religion som en privatsag, der angår deres personlige anskuelser og livsførelse. Og der er tradition for at skelne mellem religion og politik. Den danske folkekirke fremhæves ofte for at være en bred og rummelig kirke. Det vil sige, at den giver plads til betydelige forskelle i opfattelsen af den evangelisk-lutherske kristendom.

Størstedelen af den danske befolkning er medlem af folkekirken, men medlemskabet er frivilligt. Det er også meget forskelligt, hvor ofte medlemmerne kommer i kirken til gudstjenester eller ved andre lejligheder.

Folkekirkens organisation er ligesom alle andre offentlige institutioner demokratisk og bygger på medlemmernes deltagelse. Fra gammel tid bruger man ordet sogn som navn for den lokale kirke og dens

medlemmer. Et sogn ledes af et menighedsråd. Det består af demokratisk valgte medlemmer af menigheden og sognets præst(er). Den øverste administrative myndighed i folkekirken er kirkeministeren.

Længe før der blev indført religionsfrihed, havde kongen givet særlig tilladelse til, at jøder samt romersk-katolske og reformerte kristne kunne udøve deres tro i Danmark. Siden grundloven blev indført, har borgerne brugt religionsfriheden til at danne mange forskellige menigheder eller trossamfund. Nogle bygger ligesom folkekirken på den evangelisk-lutherske forståelse af kristendommen. De ønsker blot at stå frit og selvstændigt i forhold til folkekirken. Andre bygger på de mange forskellige forståelser af kristendommen, som findes rundt om i verden. Der findes imidlertid også menigheder eller trossamfund i Danmark inden for de fleste af de andre religioner, der er mest udbredt i verden.

En gruppe borgere kan frit danne en menighed eller et trossamfund. Det skal ikke registreres eller godkendes af nogen offentlig myndighed. Der står dog i grundloven, at det er en betingelse, at "intet læres eller foretages, som strider mod sædeligheden eller den offentlige orden". Det betyder, at man også ved religionsdyrkelse skal respektere de øvrige regler, der gælder i samfundet.

Menigheder eller trossamfund kan frit ansætte religiøse forkyndere, det vil sige præster, imamer, rabbinere og så videre. De kan også bygge eller indrette huse til at udøve deres religion – for eksempel kirker, templer, synagoger eller moskeer. Blot skal man ligesom ved alt andet byggeri have tilladelse fra kommunen. Den skal sikre, at byggeriet kan ske inden for de rammer, som er fastlagt i lokalplaner med videre. Menigheder eller trossamfund kan også oprette skoler. De kan få lov til at anlægge begravelsespladser. Og de kan naturligvis som alle andre benytte sig af ytringsfriheden – eksempelvis til at udgive religiøse skrifter.

En religiøs organisation, hvis vigtigste formål er at dyrke en gud, kan søge Kirkeministeriet om at blive godkendt som menighed eller trossamfund. En sådan godkendelse giver nogle særlige rettigheder i samfundet. På det religiøse område drejer det sig især om, at menighedens præst (eller anden religiøs leder) kan få lov til at foretage velselser. Det vil sige gifte et brudepar – med samme juridiske gyldighed, som hvis de var blevet viet i folkekirken eller på kommunens rådhus.

Der er i alt godt 100 godkendte menigheder og trossamfund i Danmark. Ud over kristne er det blandt andre islamiske, jødiske, buddhistiske og hinduistiske. Godkendte menigheder eller trossamfund får ikke direkte økonomisk støtte fra staten. Skattereglerne giver imidlertid forskellige muligheder for, at de kan få en indirekte støtte. Det er kun medlemskab af folkekirken, myndighederne registrerer. Derfor findes der ingen offentlig statistik over, hvor mange borgere der hører til de forskellige andre religioner, menigheder eller trossamfund.

Den næststørste trosretning i Danmark i dag er islam, som omfatter en række forskellige trosretninger.

Skikke og mærkedage

I Danmark fejrer man i løbet af året en række helligdage, mærkedage og særlige skikke. På mange af disse dage har børnene fri fra skole, og de voksne har fri fra arbejde.

Fastelavn: Fastelavn er et andet ord for "karneval". Det er en forårsfest, der kan spores tilbage til romerne og det gamle Ægypten. Fastelavn i Danmark var oprindeligt indgangen til fastetiden inden for den kristne tro. Efter gammel skik klæder børnene sig ud og slår til en tønde. I gamle dage var der en levende kat i tøndens, og den, der slår tøndens i stykker, kaldes stadig for kattedronning. Fastelavn ligger 49 dage før påske.

Påske: Påsken er den kristne højtid, der markerer, at Jesus blev korsfæstet, døde og opstod fra de døde. I Danmark bruges påsken ofte til familiefester. Fra gammel tid er der tradition for, at man giver hinanden påskeæg, lavet af chokolade. Ægget er et gammelt frugtbarhedssymbol. Påsken ligger hvert år i marts eller april.

1. Maj: Arbejderbevægelsens internationale kampdag fejres med optog og arrangementer over hele landet.

Pinse: Med pinsen fejrer man inden for kristendommen, at Helligånden er kommet til Jorden. Pinsen var oprindeligt afslutningen på syv ugers glædesfest efter påsken. I pinsen har nogle den tradition at stå tidligt op og se solen "danse" og holde pinsefrokost - for eksempel ved at have en madkurv med i skoven. Pinsen ligger hvert år i maj eller juni.

Grundlovsdag: Den 5. juni er grundlovsdag, hvor man med møder og taler fejrer Danmarks demokratiske forfatning – Danmarks Riges Grundlov. Danmark fik sin første grundlov i 1849.

Sankthans: Den 23. juni om aftenen fejres sankthans. Baggrunden for at fejre sankthansaften er en blanding af hedensk folketradition og kristendom. Festen markerer midsommeren, og efter gammel skik brændes bål og dukker, der forestiller hekse. Sankthans er samtidig en markering af Johannes Døberens fødselsdag den 24. juni.

Julen: Til jul fejres Jesus' fødsel. Juleaften er den 24. december, hvor familierne samles, spiser sammen og giver gaver. De fleste danser om juletræet og synger julesalmer. Mange går også i kirke til julegudstjeneste. Julen var oprindeligt en hedensk solhvervsfest. Den 25. og 26. december kaldes første og anden juledag. Her samles mange familier til julefrokost.

Nytår: Nytårsaften, 31. december, bliver der holdt fester og skudt fyrværkeri af over hele landet. Nytårsdag, 1. januar, holder langt de fleste arbejdspladser og butikker lukket.

Andre højtider og mærkedage: Den øgede kulturelle udveksling i verden har også bragt en række andre skikke og mærkedage til Danmark. Nogle af dem skyldes, at der er kommet flere danskere med udenlandsk baggrund. På nogle skoler markerer man for eksempel den muslimske fastemåned ramadanen. Ligeledes

fejrer mange efterhånden den amerikanske tradition *halloween* i oktober/november. Børnene klæder sig ud som hekse, spøgelser eller lignende, og man laver lygter af udhulede græskar. Flere steder i landet fejres desuden karneval efter sydamerikansk forbillede - med udklædning, sambamusik og optog. Det største karneval afholdes i pinsen i København.

TESTVERSION

Ungdomskultur og alternativer

Efter 2. verdenskrig fik ungdommen sin egen kultur, som tydeligt adskilte sig fra de voksnes verden. Tidligere var man gået direkte fra barndom til voksenliv. Men nu opstod ungdommen som en ny fase i livet - og de unge som en ny gruppe i samfundet. Ungdomskulturens forskellige udbud af musik og mode delte de unge op i forskellige ungdomsgrupper med forskellig livsstil. I 1950'erne, 1960'erne og 1970'erne var der for eksempel ungdomsgrupper og ungdomskulturer, der blev kaldt læderjacker, vilde engle, flippere og blomsterbørn. De forskellige ungdomsgrupper havde forskellige kulturer og mål. Men det at høre til en gruppe med jævnaldrende var fælles for hele den nye ungdomskultur. Ungdomskulturen blev et alternativ til den eksisterende kultur. For mange var den også en modkultur til de voksnes - forældrenes - livsstil og holdninger. Ofte kalder man hele denne udvikling for ungdomsoprøret.

Ungdomskulturen blev i Danmark båret af de store årgange, som blev født under 2. verdenskrig og lige efter. De voksede op i et samfund, der blev rigere. Flere skulle have en uddannelse og var derfor længere tid om at træde ind i det voksne arbejdsliv. Forbillederne for det danske ungdomsoprør i slutningen af 1960'erne og begyndelsen af 1970'erne var kulturelle og politiske strømninger og bevægelser i blandt andet Nederlandene, England og USA. Også i Danmark var det internationale konflikter, der gav ungdomsoprøret slagkraft. Det gjaldt blandt andet Cuba-krisen, frygten for en atomkrig, Vietnam-krigen samt den kolde krigs ideologiske kamp mellem kommunisme og kapitalisme.

Universiteterne og kønsrollerne blev to af de varmeste emner i det danske ungdomsoprør. En del af ungdomsoprøret udsprang på universiteterne. De havde indtil da havde været ret små institutioner, hvor en lille elite blev uddannet til forskere og embedsmænd. Efterhånden søgte bredere samfundsgrupper ind på universiteterne. Disse unge ønskede - inspireret af studenteroprør i USA og Paris - at være med til at bestemme over deres studier. De ville afskaffe mange af universitetets stive strukturer og traditioner. Også de etablerede kønsroller blev udfordret. De unge så meget anderledes end deres forældre på samlivsformer og på familien. Den skulle bygge på ligestilling mellem mænd og kvinder.

I dag taler man ikke så meget om ungdomsoprør. Men en del af holdningerne fra ungdomsoprøret præger stadig danskernes forhold til uddannelse, arbejde, kønsroller og globalisering. Mange danskere vil for eksempel gerne se sig selv som aktive deltagere i en åben verden. En del af dette ønske har formentlig rødder i de ideer om globalt ansvar og fællesskab, der blomstrede under ungdomsoprøret.

Familie og familieliv

Familien har undergået store ændringer i Danmark gennem de sidste hundrede år – og især siden 1960'erne, hvor nye kulturelle strømninger ikke blot påvirkede politik, kunst og musik, men også samlivsformerne og måden at leve på.

Hvor familien – kernefamilien – tidligere typisk bestod af en mand og en kvinde, der var gift, og deres børn, er der i dag mange andre familietyper: papirløse ægteskaber, hvor par med eller uden børn bor sammen uden at være gift, registrerede partnerskaber mellem homoseksuelle, enlige med børn og enlige uden børn.

Ægteskabet er stadig den mest almindelige samlivsform. For eksempel var 78 procent af alle samboende par i 2006 gift. Men andelen af de personer, der gifter sig, er faldet markant gennem årene. For eksempel var 88 procent af alle 30-årige kvinder i 1970 gift, hvorimod andelen i 2006 kun var 44 procent. Samtidig er både mænd og kvinder ældre end tidligere, når de gifter sig første gang. Det er imidlertid ikke ensbetydende med, at de venter med at danne par. Tværtimod er det blevet mere almindeligt især blandt yngre mennesker, at par bor sammen, selv om de ikke er gift. Par, der bor sammen uden at være gift ("papirløse ægteskaber"), har dog ikke automatisk de samme juridiske og økonomiske forpligtelser over for hinanden som ægtepar.

I Danmark tilstræbes det, at homoseksuelle har de samme rettigheder og pligter som alle andre borgere, og homoseksuelle kan derfor indgå et registreret partnerskab, der er juridisk bindende på samme måde som et ægteskab mellem en mand og en kvinde. Der er dog visse undtagelser. For eksempel har homoseksuelle ikke mulighed for kirkelig vielse, og homoseksuelle par har heller ikke samme muligheder for at adoptere.

Det er også blevet mere almindeligt end tidligere, at voksne bor alene, og antallet af enlige voksne over 18 år er steget kraftigt. Mere end en tredjedel af alle voksne lever som enlige, det vil sige, at de hverken er gift eller bor sammen med en partner. Og blandt de enlige voksne over 18 år lever omkring 60 procent helt alene, medens resten bor sammen med andre personer, som afhængig af deres alder ofte er enten deres forældre eller børn. Den stigende andel af voksne, der lever alene, skal blandt andet ses i sammenhæng med, at det er blevet mere almindeligt at blive skilt. Det betyder samtidig, at der er flere og flere børn, der kun bor sammen med enten deres mor eller deres far.

Det danske samfund hviler på respekten for det enkelte menneske. Dette indebærer, at mænd og kvinder har samme rettigheder i det politiske og det økonomiske liv og i familielivet med hensyn til retten til at stifte familie, blive skilt osv. Også børn har rettigheder, selvom de er under myndighedsalderen. Myndighedsalderen er i Danmark 18 år. For eksempel må børn under 13 år ikke arbejde uden for hjemmet. Forældre må ikke stå deres børn, og børn, der udsættes for vold af deres forældre, eller som på anden måde misrøgtes, kan blive tvangsfjernet af myndighederne og sat i pleje hos en anden familie. Når børnene bliver 18 år og dermed myndige, kan de frit vælge, hvordan de vil leve deres liv og med hvem.

En mand og en kvinde, der ønsker at gifte sig, kan indgå ægteskab i Danmark under visse betingelser. Blandt andet skal begge have lovligt ophold i Danmark og være fyldt 18 år. Unge under 18 år kan dog søge om særlig tilladelse. Ægteskaber i Danmark kan kun indgås på frivilligt grundlag, og det er derfor strafbart at forsøge at tvinge nogen til at indgå i et ægteskab, som de ikke selv ønsker.

En ægtefælle, hvad enten det er kvinden eller manden, som ikke ønsker at fortsætte ægteskabet, har ret til at få separation i et år og derefter skilsmisse. Hvis parret er enige om at ville skilles, kan de få skilsmisse allerede efter seks måneder. Og hvis skilsmissen skyldes særlige forhold for eksempel utroskab eller vold, kan man få skilsmisse uden først at have været separeret.

I et ægteskab har moderen og faderen fælles forældremyndighed over deres fælles børn. Efter en skilsmisse fortsætter forældrene med at have fælles forældremyndighed over børnene.

Det er forældrene selv, der afgør, hvordan de vil dele ansvaret for deres fælles børn, hvis de går fra hinanden. Hvis en forælder ønsker forældremyndigheden alene, er det retten, der afgør hvem af forældrene, der skal have forældremyndigheden alene. Mange børn bor på skift hos begge forældre og får nye forældre ("papforældre") og søskende, hvis forældrene gifter sig eller flytter sammen med en ny partner.

Skolegang og uddannelse i Danmark

Den danske skoles historie går tilbage til middelalderen. Ældst er de latinskoier, som omkring 1200 opstod i tilknytning til domkirkerne. Betegnelsen latinskole blev bevaret frem til 1903 for de skoler, som forberedte de unge til universitetet. Folkeskolens rødder findes efter reformationen i 1500-tallet. Den gang blev børnene undervist af den lokale præst eller degn (præstens hjælper). Hensigten var at lære dem Martin Luthers Lille Katekismus, en håndbog i den kristne tro. Børnene gik kun i skole en eller to dage om ugen.

I 1700-tallet blev der oprettet en del skoler. Fra slutningen af århundredet blev der dannet seminarier, som havde ansvaret for at uddanne lærere. Den danske folkeskole blev grundlagt i 1814, hvor reglerne for undervisning blev gjort ens for hele landet.

Der er ikke skolepligt i Danmark, men derimod 9 års undervisningspligt. Det betyder, at alle børn skal modtage undervisning i 9 år, der lever op til loven. Forældre kan frit vælge mellem offentlige og private skoler eller selv at undervise deres barn hjemme. Der er dog det krav, at eleven skal opnå samme faglige niveau som i folkeskolen, hvis barnet undervises i hjemmet. Selv om der ikke er skolepligt, går næsten alle danske børn i skole.

I dag omfatter grundskolen udover den gratis folkeskole også en række frie grundskoler og efterskoler samt visse ungdomsskoletilbud. Grundskoletilbuddene omfatter en 1-årig børnehaveklasse, et 9-årigt grundlæggende skoleforløb, hvor undervisningspligten kan opfyldes, og en 1-årig 10. klasse.

Folkeskolen skal ifølge folkeskoleloven give børnene både faglige kvalifikationer og forberede dem til at deltage som borgere i et demokratisk samfund. Alle fag er fælles for piger og drenge, og eleverne undervises normalt klassevis og samlet gennem hele grundskoleforløbet. Skolen samarbejder tæt med forældrene, og forældrene kan få indflydelse på deres barns skole ved at blive medlem af skolens bestyrelse og ved at deltage i møder på skolen.

Det er frivilligt, om man vil videreudanne sig efter de ni års undervisningspligt. Arbejdsmarkedet i det danske samfund stiller dog i stigende grad krav til borgerne om uddannelse og dygtighed, og det er derfor de færreste, der vil kunne klare sig med 9 års skolegang. Alle borgere i Danmark har derfor adgang til mange forskellige uddannelser, og langt de fleste uddannelser er gratis for den enkelte borger.

Hovedparten af unge i Danmark fortsætter efter grundskolen med en af de mange ungdomsuddannelser. Det gælder begge køn. En ungdomsuddannelse kan være rettet mod erhvervslivet eller videre uddannelse. En erhvervsuddannelse kan for eksempel være inden for handel, kontor eller håndværk. Inden for social- og sundhedsområdet kan man blive uddannet pædagogmedhjælper eller social- og sundhedshjælper. Der findes flere forskellige gymnasiale uddannelser, der giver adgang til videregående uddannelser, og som blandt andet omfatter det almene gymnasium, handelsgymnasium (hhx), teknisk gymnasium (htx) og højere forberedelseseksamen (HF).

De videregående uddannelser varierer i længde alt efter, hvad man studerer. Videregående uddannelser kan være korte (2-3 år), mellemlange (3-4 år) og lange (5-6 år). Ved en kort videregående uddannelse kan man for eksempel blive laborant, datamatiker eller bygningskonstruktør. På de mellemlange videregående uddannelser kan man for eksempel blive pædagog, journalist, lærer eller sygeplejerske. En lang videregående uddannelse kan for eksempel være en universitetsuddannelse inden for naturvidenskab, jura, samfundsfag eller humaniora. Man skal normalt have en gymnasial uddannelse for at blive optaget på en mellemlang eller lang videregående uddannelse.

Der er også mange uddannelses tilbud til voksne borgere i Danmark, og man taler ofte om muligheden for livslang uddannelse. Man kan uddanne sig, hvis man ønsker et nyt job, der stiller særlige krav, eller hvis der for eksempel er kommet nye maskiner på en arbejdsplads, som kræver særlige kompetencer. Voksne har mulighed for at tage en erhvervsuddannelse eller kurser på de tekniske skoler. Voksne kan også gå til afsluttende prøve/eksamen i enkelte fag på folkeskoleniveau eller HF på et af de mange voksenuddannelsescentre (VUC). Endvidere er der mulighed for at tage en supplerende uddannelse på universitetet, ligesom der er forskellige uddannelses tilbud for voksne med læse- eller staveproblemer.

TESTVERSION

Højskolebevægelsen

De danske folkehøjskoler har spillet en vigtig rolle for udviklingen af det danske samfund. Den første folkehøjskole blev grundlagt i Rødding i Sønderjylland i 1844 af Christian Flor. Han var inspireret af præsten og digteren N.F.S. Grundtvig, som ønskede at oplyse og uddanne ungdommen. Grundtvigs ideer om folkeoplysning og almen dannelse blev på denne måde udgangspunktet for højskolebevægelsen.

Folkehøjskolerne skulle være anderledes end skoler og universiteter. Eleverne på højskolerne skulle ikke lære udenad og gå til eksamen. I stedet skulle de lære at være nysgerrige og diskutere. Befolkningen skulle "lære for livet". Fællessang var en vigtig del af højskoletanken, og siden 1894 er *Højskolesangbogen* udkommet i mange udgaver. Også foredrag var en central del af et højskoleophold.

Selv om Grundtvig var præst, var det ikke højskolernes formål at forkynde kristendommen. Folkehøjskolerne var udtryk for en helt ny tankegang. Især bøndernes børn blev sendt på højskole i 1900-tallet. I første omgang var det kun drenge og unge mænd, der kom på højskole. Men fra 1885 kunne også piger tage på højskoleophold. Andelsbevægelsens store succes i Danmark skyldes blandt andet, at landbefolkningen blev bedre uddannet gennem højskoleophold. På mange højskoler diskuterede man også politik, og en del danske politikere fra 1900-tallet havde rødder i højskolebevægelsen. I anden halvdel af 1900-tallet var det ikke længere kun unge fra landet, der tog på højskole. I stedet blev det almindeligt, at unge efter studentereksamen tilbragte et halvt år på en folkehøjskole. Mange brugte opholdet som en personlig og almen dannelse, inden de begyndte på en videregående uddannelse.

Et højskoleophold afsluttes ikke med en eksamen, så der er ikke tale om en uddannelse i sig selv. Staten gav dog økonomisk tilskud til højskoleophold. I nyere tid har flere højskoler måttet lukke. Det skyldtes især, at ungdomsårgangene er blevet mindre, og derfor var der færre elever. Det betød, at højskolerne konkurrerede om stadig færre elever. Der opstod samtidig nye former for højskoler, hvor for eksempel idræt på eliteniveau blev vigtigere end foredrag og fællessang. Uanset om højskolerne i dag lægger vægt på idræt eller mere teoretiske undervisning er det dog et krav, at kurserne skal være tilrettelagt, så alle kan være med.

Kapitel II: Det danske demokrati

TESTVERSION

1. Indledning

Det danske demokrati har udviklet sig gennem de sidste cirka 150 år. Det er blevet påvirket af begivenheder og politiske ideer i Danmark og i udlandet. Det danske folkestyre har meget til fælles med andre landes demokratier, men har også fundet sin særlige form. I dette kapitel beskrives nogle af de vigtigste kendetegn ved den måde, demokratiet fungerer på i dagens Danmark.

Det danske demokrati bygger på en skriftlig forfatning, *Danmarks Riges Grundlov*. Grundloven handler især om det nationale demokrati, som det foregår i Folketinget. Den indeholder regler om Folketinget, om regeringen og om domstolene. Grundloven sætter blandt andet visse grænser for, hvordan staten må bruge sin magt.

Der er i Danmark en stærk tradition for lokalt demokrati og selvstyre. Det lokale selvstyre har dybe rødder i den danske historie. Det giver borgerne mulighed for at være med til at bestemme over mange forhold i lokalsamfundet, for eksempel i deres kommune. Det lokale demokrati præger også mange af hverdagens helt nære forhold. I blandt andet skolebestyrelsen, boligforeningen og i forskellige udvalg på arbejdspladsen kan man som forældre, beboere eller medarbejdere få indflydelse på ting, der angår ens hverdag.

Det danske folkestyre kaldes ofte et pluralistisk demokrati, fordi det har så mange forskellige aktører med hver deres roller, holdninger og interesser. I Danmark er således også organisationer og foreninger ofte tæt inddraget i det politiske liv. Det kan blandt andre være organisationer på arbejdsmarkedet, som for eksempel LO og Dansk Arbejdsgiverforening, eller erhvervs- eller miljøorganisationer.

Danmark er med i mange former for internationalt samarbejde. Danmark er medlem af Den Europæiske Union (EU) og flere andre internationale organisationer som for eksempel FN og NATO. På den måde får Danmark indflydelse på forhold, der angår mange lande. Men beslutninger, der træffes i disse internationale organisationer, har også stor betydning for det danske samfund. Danmarks deltagelse i internationalt samarbejde beskrives nedenfor i kapitel IV.

2. Den danske styreform

2.1. Grundloven – Danmarks forfatning

Billede af montren med grundloven på Christiansborg

Rammerne for det danske demokrati er fastlagt i Danmarks Riges Grundlov, Danmarks forfatning. Det er en ret kort tekst, der indeholder de grundlæggende regler om og principper for den danske stats styreform. Grundloven sikrer også befolkningen en række fundamentale rettigheder og friheder.

Den danske grundlov stammer fra 1849. Med grundloven fik landet sin første frie forfatning. I næsten 200 år forinden havde landet været styret af en enevældig konge. Grundloven betød, at kongens magt blev delt med folkevalgte repræsentanter. Samtidig blev en række grundlæggende frihedsrettigheder sikret.

Den første grundlov er et fundament, som der siden gradvist er bygget videre på. Mange træk fra enevælden blev således videreført i den første tid efter 1849. Kongen valgte fortsat selv regeringens ministre. Først med systemskiftet i 1901 måtte kongen acceptere, at det er Folketinget, der bestemmer, hvem der skal have regeringsmagten. I starten var det kun mænd over 30 år, der kunne stemme. De måtte ikke have modtaget fattighjælp, de skulle have fast bopæl og være uberygtede. Blandt andre kvinder og tjenestefolk fik ikke valgret. Dette skete først i 1915. Siden er valgretsalderen til Folketinget gradvist blevet nedsat fra 30 år til 18 år.

Grundloven er ændret i 1866, 1915, 1920 og 1953. Den nuværende grundlov er således fra 1953. Meget har ændret sig i Danmark de sidste 150 år. Men mange af principperne og store dele af teksten i den nyeste grundlov stammer helt tilbage fra grundloven fra 1849. Det fremhæves ofte, at grundloven er en fast, men rummelig ramme om det danske folkestyre. Den er formuleret så generelt, at det politiske liv har kunnet forandre sig, uden at det har været nødvendigt at ændre bestemmelserne i grundloven.

Grundloven skal være med til at sikre politisk stabilitet og beskytte borgernes grundlæggende rettigheder. Det er derfor gjort vanskeligt at ændre grundloven. Grundloven kan kun ændres, hvis der er tilslutning fra både Folketinget og befolkningen. Det sikrer blandt andet, at et tilfældigt politisk flertal ikke kan fratage et mindretal dets grundlæggende rettigheder.

Grundloven fra 1953 bærer stadig præg af sproget tilbage fra 1849. Der anvendes ord og udtryk, som ikke er almindelige i dagens Danmark. Læser man grundloven, kan man også nemt få det indtryk, at kongen (i dag dronningen) spiller en stor politisk rolle i dagens Danmark. Men reglerne i grundloven indebærer i praksis, at kongens magt er overtaget af regeringen. Grundlovens sprog er en af grundene til, at det jævnligt har været debatteret, om grundloven bør ændres, så den passer bedre til nutiden. Det har også været diskuteret, om

grundloven skal være bedre til at beskytte de grundlæggende friheds- og menneskerettigheder, og om reglerne for Danmarks deltagelse i internationalt samarbejde skal ændres.

Endnu har der dog ikke været tilstrækkelig opbakning i Folketinget til at gå i gang med denne opgave.

[Boks: Grundloven er som Danmarks demokratiske forfatning et nationalt symbol. Grundloven blev underskrevet af Frederik 7. den 5. juni 1849, og 5. juni kaldes derfor Grundlovsdag. Her fejres demokratiet. Dagen markeres hvert år som en national festdag med politiske møder landet over.

Billede af den grundlovgivende forsamling – Constantin Hansen

Hvad siger grundloven?

Grundloven er den øverste lov i Danmark. Folketinget skal derfor respektere grundloven og kan ikke vedtage love, der strider mod grundloven. Grundloven fastsætter de vigtigste spilleregler for det nationale demokrati i Danmark.

Grundloven indeholder blandt andet regler om:

- statens øverste organer - Folketinget, regeringen og domstolene - og forholdet imellem dem.
- valg af medlemmer til Folketinget
- hvordan love vedtages
- den danske stats forhold til omverdenen
- den danske folkekirke
- det lokale selvstyre

Grundloven sikrer og beskytter desuden flere grundlæggende friheds- og menneskerettigheder. Det drejer sig blandt andet om retten til frit at give udtryk for sine holdninger (ytringsfrihed), retten til at mødes med andre (forsamlingsfrihed) og retten til at danne foreninger. Grundloven beskytter også den personlige frihed, religionsfriheden, ejendomsretten og privatlivets fred. Frihedsrettighederne beskytter således den enkelte borger og mindretallet imod, at flertallet misbruger sin magt.

Danmark har et repræsentativt demokrati. Det vil sige, at befolkningen vælger repræsentanter til Folketinget, der så tager beslutninger på folkets vegne. De folkevalgte står på valgdagen til regnskab over for vælgerne. Det er vælgerne, der afgør, om det pågældende parti eller den enkelte politiker skal vælges igen. Folkestyret i Danmark er således især et indirekte demokrati. Det sker dog også, at der afholdes folkeafstemninger. Her kan befolkningen direkte tage stilling til et konkret politisk spørgsmål.

Danmark har et parlamentarisk demokrati. Det indebærer, at en regering ikke kan dannes eller blive ved magten, hvis den har et flertal i Folketinget imod sig. Da vælgerne afgør, hvordan Folketinget skal